

Două cărți rare tipărite la Veneția cu cheltuiala lui Constantin Brâncoveanu

Arhim. Dr. Policarp Chițulescu

Binefacerile care s-au revărsat din belșug prin dărnicia domnitorului martir Constantin Brâncoveanu, nu s-au mărginit la hotarele Țării Românești, ci s-au răspândit în tot Orientul ortodox și pretutindeni unde Ortodoxia strâmtorată – mai ales cea de limbă greacă – avea nevoie de sprijin. Acest merit al lui Brâncoveanu de nou ctitor al civilizației grecești, este subliniat cu mărinimie în numeroase cărți în prefețe, introduceri, encyclopedie, epigrame și stihuri dedicatorii, de elinii refugiați în primitoarea Italie, în Valahia ori în alte ținuturi aflate sub turcocracy. Tiparul a constituit arma cea mai sigură a apărării și cultivării credinței ortodoxe în tot arealul acesteia. Mulțumită generozității lui Constantin Brâncoveanu, au fost înființate tiparne și plătite numeroase ediții de carte românească, grecească, arabă și georgiană în Valahia, Transilvania, Siria, Georgia, Italia. Cartea de cult a constituit suportul desfășurării slujbelor și a rugăciunilor din cultul divin public, unificând și instruind spiritele românilor, separați de granițele pământești ale ocupanților, dar și pe cele ale grecilor risipiti în toată lumea, adăpostiți masiv în Țările Române. Dincolo de profitul pecuniar pe care grecii l-au avut de pe urma ajutorului dat de Țările Române, trebuie să recunoaștem că beneficiul a fost de ambele părți. Domnitorul Constantin Brâncoveanu a sesizat acest sprijin care putea veni de pe urma grecilor deosebit de cultivați și întotdeauna cu bune relații la Poarta otomană. Grecii au scris și au publicat mult la noi, au purtat dialoguri cu alte culturi, adesea polemizând, au oferit răspunsuri la problemele vremii împreună cu învățații români. Ei au deschis la noi școli înalte, au deținut biblioteci, au ctitorit biserici și mănăstiri în spiritul Bizanțului, cultul și

muzica devenind fascinante. Admirăm și astăzi urmele trecerii lor prin cultura românească, de a cărei temeluire ei nu au fost străini.

Legătura domnului valah cu rădăcini imperiale după mamă, cu Italia, și mai ales cu unul din leagănele culturii eline, Veneția, apare în mod firesc, domnul nu putea fi străin de acest mediu liber cultural și bancar, unde grecitatea era în floare; de la Veneția, Brâncoveanu și-a adus o seamă de cărturari colaboratori: medicul Iacob Pylarino, grecul Gheorghe Maiota (care studiase la Roma și Veneția), preotul Ioan Avramios, fost paroh al coloniei grecești din Veneția și Anton Maria del'Chiaro, florentin care nu era străin de romantica Veneție și de intrigile ei...

Cum tiparul grecesc era extrem de înfloritor în lumea unde tiparnișele funcționau ziua și noaptea, Brâncoveanu a susținut neamul grecesc ortodox și la Veneția, plătind câteva ediții de cărți care au circulat pretutindeni. Să nu uităm că pentru greci, a le susține neamul era egal cu a susține Ortodoxia și invers. Așă că, printre volumele care vor apărea la Veneția, în celebre tipografii grecești, sunt atât cărți de cult, cât și alte lucrări. S-a vorbit destul de puțin despre cărțile, fie-ne îngăduit să le numim brâncoveniști, de la Veneția, pentru că nu sunt foarte numeroase edițiile și pentru că sunt și mai puține exemplarele păstrate. Să spunem și faptul că o primă carte care vorbește laudativ despre Brâncoveanu dar și despre familia sa, (cei patru fi și doamna Marica), este micul volum din 1709, conținând epigrame și texte encomiastice (de laudă), intitulat Cele mai frumoase poezii adunate de preotul Ioan Avramios și dedicate preaînălțatului (...) Ioan Constantin Brâncoveanu Basarab, unde apare întâia oară, într-o frumoasă gravură, și portretul domnitorului¹.

Prima lucrare finanțată de Brâncoveanu la Veneția este celebrul și monumentalul *Lexicon al limbii grecești*², aparținând episcopului Varinus Phavorinus care va vedea lumina tiparului în 1712, de asemenea, având atașat un portret al domnului, care, fără a aștepta rugăminți și nici nădăjduind a

¹ O prezentare a acestei cărticele omagiale a făcut C. Dima-Drăgan: *Une plaquette de vers dédiée au voïvode Constantin Brancovan par deux lettrés cretois: Ioannes Avramios et Michel Skendios (avec un portrait inédit du voïvode)*, Atena, 1971, p. 84-87. Chiar dacă nu domnitorul a plătit apariția acestei cărți, ea este un semn al recunoașterii grecești care glăsuia prin cei doi învățați cretani, Mihail Skendios și preotul Ioan Avramios.

² Din care Brâncoveanu își cumpărase pentru biblioteca sa, pe când era logofăt, ediția venețiană din 1523, cf. C. Dima-Drăgan, „Un catalog necunoscut al bibliotecii mănăstirii Hurezu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVII, 1969, nr. 5-6, p. 608.

i se răsplăti ceva în schimbul celor dăruite, aducea cele mai mari binefaceri elenismului care era prea puțin băgat în seamă și pretutindeni disprețuit; Brâncoveanu a ajutat neamul grecesc întinzându-i mâna izbăvitoare, ceea ce ducea la restaurarea vechii și admirabilei civilizații (educații) grecești³.

Acestor tipărituri li se alătură altele două, foarte puțin cunoscute (și rare, din cauza intensei lor utilizări): *Arhieraticonul* și *Orologhionul* (Ceas-lovul), apărute la Veneția în anul morții lui Brâncoveanu, 1714, fiind ultimele sale citorii directe în privința tipăriturilor. După felul în care i se adresează îngrijitorii edițiilor, putem crede că domnitorul era încă în viață la momentul intrării lor în tipar. Cele două tipărituri amintite se regăsesc în colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod, păstrate în condiții foarte bune, deși filele atestă o anumită uzură.

Prima dintre cele două cărți la care ne referim este *Arhieraticonul*, carte după care săvârșește sfânta slujbă un episcop (ierarh). Deoarece ierarhii sunt mult mai puțin numeroși decât preoții, carte de slujbă după care slujesc ei este rară, în Țările Române ea circulând mai ales în manuscris⁴. Titlul primei tipărituri la care facem referire, în traducere românească, este *Arhieraticon care cuprinde Sfintele și Dumnezeiștile Liturghii a lui Ioan Hrisostom, a lui Vasile cel Mare și a lui Grigorie Dialogul, adică a Darurilor mai înainte sfințite, împreună cu rânduiala tuturor hirotoniilor urmate de alte rugăciuni folositoare, făcute (tipărite) pentru a se da în dar arhiereilor, cu grija și toată cheltuiala Preasfințitului Mitropolit al Nyssei, Kiriou Kir Mitrofan. Veneția, 1714. La Antonio Vortoli.*

Volumul are textul în limba greacă și este de format in folio (33,5 cm x 23 cm); exemplarul complet are la început o filă nenumerotată, cu titlul: *Arhieraticon + foaia de titlu + două file nenumerotate (prefață și notiță dedicatorie) + 59 de pagini numerotate cu cifre arabe. Foaia de titlu este imprimată cu roșu și negru, iar în partea de jos a acesteia se află o gravură cu Cina cea de Taină. Exemplarului nostru îi lipsește foaia de gardă și are atașate la final încă 6 file pe care sunt scrise de mână, câteva rugăciuni în*

³ Fragmentul citat face parte din prefața Dicționarului, *To mega Lexicon i o Thesauros passis this ellinikis glossis...*, semnată de Antonio Vortoli, Veneția, 1712.

⁴ A se vedea mai multe detalii privind Arhieraticonul și istoria sa, în studiul nostru „Un Arhieraticon manuscris din secolul al XIX-lea aflat în colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod” în vol. *Librăria. Studii și cercetări de biblioteconomie*, Târgu-Mureș, volumul XI/2012, p. 104-117.

greacă. Starea de conservare a cărții este excelentă. La începutul fiecăreia din cele trei Liturghii este așezată o gravură în *pleine-page* cu chipul Sfântului autor. Titlul Liturghiei are un frontispiciu floral cu trandafiri. Filele sunt uzate, la fel și cele atașate la final.

Conținut:

f.1 nenum. r-v: Prefață dedicată domnitorului Constantin Brâncoveanu de către mitropolitul Mitrofan al Nyssei.

f.2 nenum.: O notiță adresată de către mitropolitul Mitrofan al Nyssei, *preasfințitilor și de Dumnezeu păzitilor mitropoliți.*

f.2 nenum. v: Gravură cu sf. Ioan Hrisostom.

Pag. 1-12: *Dumnezeiasca liturghie a celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur.*

Între pagina 12 și 13 se află filă nenumerotată cu o gravură în *pleine-page* (semnată A.F. în stânga jos), înfățișându-l pe Sfântul Vasile cel Mare.

Pag. 13-27: *Dumnezeiasca Liturghie a celui între sfinți părintelui nostru Vasile cel Mare.*

Pag. 28: o gravură în *pleine-page* cu chipul Sfântul Grigorie Dialogul.

Pag. 29-35: *Dumnezeiasca Liturghie a celui între sfinți părintelui nostru Grigorie Dialogul, adică a Darurilor mai înainte sfințite.*

Pag. 36-37: *Apolisurile praznicelor împărătești...*

Pag. 38: *Rugăciunea colivelor* (la sfintirea colivei).

Pag. 39: *Rugăciunea pentru cei ce se pocăiesc.*

Pag. 40-41: *Rugăciuni pentru vindecarea de boală.*

Pag. 42: *Rugăciune la binecuvântarea stâlpărilor* (la Florii).

Pag. 43: *Rugăciune la binecuvântarea cărnurilor în Sfânta și marea Duminică a Paștilor.*

Pag. 44: *Rugăciune la binecuvântarea strugurilor.*

Pag. 45: *Rânduiala hirotoniei anagnostului.*

Pag. 46-47: *Rânduiala hirotoniei ipodiaconului.*

Pag. 48-50: *Rânduiala hirotoniei diaconului.*

Pag. 51-53: *Rânduiala hirotoniei preotului.*

Pag. 54-58: *Rânduiala hirotoniei episcopului.*

Pag. 59: *Rugăciune la sfintirea icoanei noi* (nou zugrăvite).

Filele nenumerotate de la final au fost așezate greșit cu ocazia refacerii legăturii în perioada modernă, acestea conțin: rugăciuni la sfintirea unei icoane noi, de iertare pentru cei adormiți, la sfintirea păinilor la Litie și

Evanghelia Învierii. Volumul descris a fost legat acum câteva decenii în pânză albastră. Renumitul bibliograf Émile Legrand cataloghează carte ca fiind rară⁵.

Foaia de titlu îndică faptul că mitropolitul grec, Mitrofan al Nyssei, este cel care a îngrijit ediția de față. Acest ierarh a locuit în București, fiind, mai întâi, egumen la mănăstirea Cotroceni și devenind un apropiat al domnitorului Constantin Brâncoveanu, a fost hirotonit mitropolit onorific de Nyssa, cu recomandarea principelui, rămânând să trăiască în Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul din București⁶. Se pare că nu era în relații tocmai bune cu mitropolitul Antim Ivireanul, căruia i-a și luat locul în 1716 (dar pentru puțin timp), după ce Antim a fost ucis. Prefața Arhieraticonului ne furnizează informații interesante despre sprijinul acordat de Brâncoveanu direct lui Mitrofan, dar și elenismului întreg. Ierarhul recunoaște în Brâncoveanu un văstar răsărit dintr-o *rădăcină preanobilă și strălucitoare*, care a fost așezat de dumnezeiasca Pronie în scaunul domnesc al Ungrovlahiei pentru binefacerea și ușurarea celor mulți. Domnitorul este văzut ca un creștin pios, zelos, cu purtări cucernice față de slujitorii Bisericii, cu deosebită evlavie față de Biserica lui Hristos, ctitorind multe sfinte biserici și venerabile mănăstiri care se disting prin mărime și frumusețe, înălțate din temelie și împodobite de același credincios domn. Mitropolitul Mitrofan arată și că în unele dintre aceste mănăstiri au fost întemiate nu doar tipografii, ci și școli în care alții deprindeau acest meșteșug. Chiar dacă pe foaia de titlu nu se specifică faptul că Brâncoveanu a plătit ediția Arhieraticonului, prefața este o scrisoare de mulțumire care lasă să se întrevadă sprijinul dat de domnitor și pentru această carte. Mai întâi, Mitrofan subliniază că s-a ostenit pentru a da la tipar carte, având dor să ajut neamul nostru foarte nefericit, cândva vestit prin înțelepciunea lui în Constantinopol, și prin rodnicie, și prin Împărăție, însă acum supus jugului tiraniei (stăpânirii turcești, n.n.), eu, nepuțând mai mult, am oferit tiparului de Tânăr cele trei Sfinte Liturghii, cu cele cinci rânduieri ale hirotoniilor, și câteva rugăciuni foarte necesare, adunate în chip ingenios. Dar toate au fost posibile pentru că: din partea Puterii date de Dumnezeu milostivului Domn Constantin Brâncoveanu au venit neîncetate binefaceri, ca dintr-

⁵ *Bibliographie hellénique*, XVIII-ème siècle, Tome I, Paris, 1906, p. 117.

⁶ Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. II, București, 1994, p. 321.

un izvor nesecat... și mai ales nenumărate binefaceri față de mine (Mitrofan, n.n.). Așadar, ierarhul nu se sfiește să spună că Brâncoveanu l-a ajutat personal și încheie: *rog pe Înălțimea Voastră preablândă să primească cu bunăvoieță și cu îngăduință primele roade, pârga mulțumirilor datorate... această sfântă carte, chiar dacă prin mărimea ei pare foarte scurtă, ea este totuși foarte mare și foarte necesară pentru mântuire.*

Trebuie să spunem că Mitrofan a tipărit în același an, la Veneția, un *Litourgikon*⁷ destinat preoților. Acesta este de format in quarto cu 79 de pagini și are la începutul fiecărei Liturghii, aceleași gravuri cu sfintii Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigorie Dialogul ca și Arhieraticonul⁸, dar cu marginile tăiate pentru a fi adaptate formatului.

Arhieraticonul de la Veneția, imprimat prin grija mitropolitului Mitrofan, cu elogii nesfărșite către Constantin Brâncoveanu, este prima carte ortodoxă de acest fel din lume și a fost reluată în ediții succesive în același celebre oraș al oficinelor. În Biblioteca Sfântului Sinod, o ediție a *Arhieraticonului*, retipărit în 1773 după cel din 1714, a aparținut pe rând, mitropolitilor Moldovei: *Calinic Miclescu, Sofronie Miclescu, Partenie Clinceni*. Un exemplar din 1714 deține și Biblioteca Academiei Române, dar acesta este foarte uzat și deteriorat, filele fiind desprinse complet din legătura afectată de umezeală, lipsind și gravura cu Sf. Vasile cel Mare. Chiar dacă sunt puține exemplare cunoscute, *Arhieraticonul* din 1714 a circulat și în Țările Române, fiind utilizat atât de către ierarhii greci, cât și de cei autohtoni.

Cea de-a doua tipăritură pe care o aducem în discuție este *Orologhionul*, al cărui titlu în traducere este *Orologhion acum tipărit din nou prin cheltuiala Preaînălțatului și Multcinstitorului de Dumnezeu Stăpân și Prințipe al întregii Ungrovlahii Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voievod Brâncoveanu și cu grija îndreptat, cuprinzând Pascalia și [Învățătură pentru] Patruzeceimi. Veneția 1714. La Antonio Vortoli.*

⁷ Semnalat în 1939 de N. Iorga în articolul „O tipăritură necunoscută a mitropolitului muntean Mitrofan”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LVII, 1939, nr. 1-2, p. 1-3.

⁸ Exemplarul Bibliotecii Academiei Române a aparținut lui *Ghenadie proigumen al Mănăstirii Argeșului* și are gravurile colorate foarte frumos. Adăugăm că E. Legrand, în lucrarea sa *Bibliographie hellénique*, Tome I, XVIII-ème s., Paris, 1918, p.118, redă volumul ca având 70 de pagini și menționează doar o gravură, cea cu Sf. Ioan Gură de Aur.

Orologhionul⁹ este de format in 4° (23 cm X 16,5 cm), cu 4 file albe nenumerotate + foaie de titlu + 2 file nenumerotate + 578 de pagini, numerotate cu cifre arabe. Paginile 491, 535 sunt albe, iar pagina 478 este sfâșiată. Pe versoul foii de titlu se găsesc 8 stihuri dedicate lui Constantin Brâncoveanu de către Nic(olaos) Vuvulios Iatrosif. Textul cărții este imprimat în limba greacă, cu roșu și negru, numeroase gravuri împodobind paginile. Titlul este scris cu roșu, la fel și numele domnitorului Constantin Brâncoveanu, finanțatorul ediției, a cărui stemă este așezată în josul foii de titlu. Însemnul heraldic al domnitorului reprezintă, într-un medalion cu o coroană deasupra, corbul cu crucea în cioc, flancat de soare și lună și de inițialele K(onstantin) B(râncoveanu). O stemă asemănătoare a apărut sub gravura cu portretul domnitorului din *Marele Lexicon al limbii grecești* al lui Varinus Phavorinus (Veneția, 1712), finanțat și el de același mecenă valah. Cum am amintit, tot Iatrosul Nic(olaos) Vuvulios¹⁰, cel care a compus prefața plină de elogii a *Marelui Lexicon*, ii încchină domnului în *Orologhion*, câteva stihuri în care subliniază virtuțiile capitale ale lui Brâncoveanu: iubirea față de săraci și de străini (elinii săraci și izgoniți din țara lor), precum și credința fierbinte a principelui care se îngrijește de cultivarea evlaviei în rândurile oamenilor, prin tipărire de cărți necesare cultului divin. *Orologhionul* a fost imprimat în tipografia venețianului Antonio Vortoli, unde au apărut toate cărțile plătite prin mărinimia lui Constantin Brâncoveanu. Mai subliniem încă un lucru, și anume că, în 1715, va apărea la Târgoviște primul *Ceasoslov* (Ceaslov) în limba română, prin grija și cheltuiala mitropolitului martir, Antim Ivireanul. Structura Ceasoslovului românesc nu este deloc străină de cea a *Orologhionului* venețian. Desigur că acesta din urmă a mers pe firul unei îndelungate tradiții grecești de tipărire a ceasoslovului, care este o carte foarte des utilizată în cult, dar și în rugăciunile personale. Cercetările vor putea continua pentru a se stabili cu exactitate care ediție a ceasoslovului grecesc a slujit lui Antim pentru traducerea în românește. În orice caz, este posibil ca mitropolitul cărturar să fi cunoscut ediția lui Brâncoveanu din 1714. Si pentru

⁹ Descriem exemplarul aflat în Biblioteca Sf. Sinod. Menționăm că și Biblioteca Academiei Române din București are un exemplar bine conservat, fără însemnări.

¹⁰ Acest cărturar grec era în bune relații și cu stolnicul Constantin Cantacuzino, căruia ii dedică în 1697 prefața cărții, *Praenotationes mystagogicae ex jure canonico..... Patavii, 1697.*

că am vorbit despre folosirea ceaslovului în cadrul rugăciunilor particolare, adăugăm că exemplarul *Orologhionului* din 1714, aflat în Biblioteca Sfântului Sinod, a apărținut logofătului Ștefan Văcărescu¹¹, care pe 13 martie 1740 își punea ex-librisul pe file, scriind în grecește și românește. Fiul acestuia, Ianache (Ienăchiță) Văcărescu a semnat și el în 1760 pe file, apoi a notat, de-a lungul timpului, toate evenimentele importante din viața familiei sale: pribegiele, dobândirea a diferite ranguri, nașterile copiilor, decese, persoanele care au făcut parte, într-un fel sau altul, din viața familiei, întâmplări din țară. Această cronică de familie va constitui subiectul unui alt studiu pe care îl vom publica în viitor. *Orologhionul* a ajuns ulterior în biblioteca Seminarului *Nifon* din București (desființat de comuniști în 1948), iar, în 1959, a fost inclus în colecțiile Bibliotecii Sfântului Sinod unde se află și astăzi. Volumul are coperți din piele maro, pe fiecare dintre ele fiind reprezentată *Maica Domnului cu Pruncul*, în câte un medalion auriu presat la rece.

Redăm cuprinsul *Orologhionului*:

Pagina:

1. *Rugăciunile de mulțumire după trezirea din somn.*
4. *Miezonoptica de toate zilele (din zilele de rând).*
29. *Miezonoptica de sâmbătă.*
42. *Mizonoptica de duminică.*
44. *Slujba Utreniei.*
56. *Cântările treimice.*
61. *Cântările de laudă (ale lui Moise).*
82. *Luminânde pe cele opt glasuri.*
83. *Luminânde de peste săptămână.*
85. *Laudele după rânduiala lor.*
93. *Ceasurile I, III, VI și Mijloceasurile acestora.*
124. *Obednița cu tipicul ei.*
135. *Rânduiala înainte de masă și după masă.*
140. *Slujba ridicării Panaghiei.*
142. *Ceasul IX și Mijloceasul său.*
153. *Slujba Vecerniei și rugăciunea mesei după Vecernie.*
164. *Pavecernița mare.*

¹¹ Fiul lui Ianache Văcărescu, martirizat în 1714 la Constantinopol împreună cu Brâncoveanu.

197. *Pavecernița mică.*
207. *Sinaxarul peste tot anul cu troparele sfintilor din fiecare zi.*
381. *Troparele și Condacele Triodului și ale Penticostarului.*
408. *Troparele Maicii Domnului și Ipacoi-urile Octoihului.*
413. *Troparele Învierii din duminici, care se cântă după „Fericiti cei fără prihană în cale...”.*
414. *Alte Tropare care se cântă la morți.*
416. *Troparele Maicii Domnului de peste tot anul.*
436. *Troparele de peste toată săptămâna.*
441. *Slujba Acatistului (Bunevestiri).*
467. *Canon de umilință către Domnul nostru Iisus Hristos.*
475. *Paraclisul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.*
482. *Alt canon către Stăpâna, Pururea fecioară (Maria).*
493. *Canon către Îngerul păzitor.*
505. *Rânduiala Sfintei Împărtășiri.*
537. *Canon de rugăciune către Puterile cerești și către toți Sfinții.*
544. *Prosomiile Sfintilor din Sinaxar.*
557. *Pascalia.*
578. *Crugul lunii.*

Grafica *Orologhionului* este deosebit de frumoasă și bogată, din acest motiv redăm întregul repertoriu al gravurilor care îl ilustrează:

Pe versoul filei a două nenumerotate, de după foaia de titlu, se află o gravură în pleine-page reprezentând Sfânta Treime.

Pagina 1: frontispicii florale, letrine în care sunt incluse niște clădiri.

Pagina 206: gravură cu Iisus Hristos purtând Crucea, iar de jur împrejurul scenei, este scris în grecește: Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatele lumii.

Gravurile aşezate în textul *Sinaxarului pe luni*, la sărbătorile mari:

Pagina 207: începutul Minologhionului – în centrul paginii este o gravură, reprezentându-L pe Mântuitorul Iisus Hristos învățând în templu.

Pagina 214: ca frontispiciu: *Nașterea Maicii Domnului* – 8 septembrie.

Pagina 258: la 21 noiembrie – *Intrarea în templu a Maicii Domnului*.

Pagina 267: la 9 decembrie – *Zămisuirea Sfintei Ana*, semnată A.F.

Pagina 277: la 25 decembrie – *Nașterea lui Iisus Hristos*, semnată A.F.

Pagina 282: la 1 ianuarie: *Tăierea împrejur a lui Iisus Hristos*, semnată A.F.

Pagina 286: la 6 ianuarie: *Botezul lui Iisus Hristos*.

Pagina 303: la 2 februarie: *Întâmpinarea Domnului Iisus Hristos*.

Pagina 320: la 25 martie: *Bunavestire a Fecioarei*, semnată A.F.

Pagina 370: la 6 august: *Schimbarea la față a Mântuitorului*, semnată A.F.

Pagina 374: la 15 august: *Adormirea Maicii Domnului*, semnată A.F. în dreapta jos.

La capitolul *Condacele Triodului* găsim incluse următoarele gravuri:

Pagina 388: *Învierea lui Lazăr*, semnată A.F. în dreapta jos.

Pagina 389: *Intrarea în Ierusalim*, semnată A.F. în stânga jos.

Pagina 391: *Cina cea de Taină*, semnată A.F.

Pagina 392: *Răstignirea (Mântuitorului) Iisus Hristos*.

Pagina 395: *Punerea (Domnului) în mormânt*.

Pagina 396: *Învierea lui Iisus Hristos*, semnată A.F. în stânga jos.

Pagina 400: *Încredințarea lui Toma*.

Pagina 402: *Înjumătățirea Praznicului*.

Pagina 404: *Înălțarea lui Iisus Hristos*.

Pagina 406: *Sfânta Cincizcime*.

Pagina 407: *Soborul Tuturor Sfinților*.

Pagina 440: *Bunavestire (pleine-page)*, cu textul: „*Caută din înălțimea Sfântului Tână lăcaș*”.

Pagina 466: *Iisus Hristos în Slavă* – pagină sfâșiată, semnată A.F. în stânga jos (pleine page).

Pagina 474: *Maica Domnului șezând pe tron* (la Paraclisul Maicii Domnului).

Pagina 492: *Îngerul păzitor* (pleine-page) – *Canonul Îngerului păzitor*.

Pagina 503, 556: sfârșit de text cu ornament de final.

Pagina 504: *Iisus Hristos, Pâinea dătătoare de viață* (pleine-page) – Rânduiala împărtășirii.

Pagina 536: *Toții Sfinții* (pleine-page).

Pagina 537: *Canon către puterile îngerești și Toți Sfinții*.

Pagina 557: *Pascalia* – începe cu 1714 și se termină cu 1753.

Pagina 578: *Mersul lunii*.

Însemnări:

F.1 nenumerotată verso: *Și aceasta dă cărțile dumnisale Ștefan Văcărescul, marele ban carele s-au ... (indescifrabil) find aicea scrisă de prea*

iubitul dumnisale fiu carele să va iscăli jos. La leat 1760, mai 15. Ianache Vel logofăt¹².

Pe foaia de titlu, în limba greacă este scris: *Și aceasta printre celelalte ale lui Ștefan Văcărescu vel logothethou, 1740, martie 13.*

Pe fila 1 nenumerată, recto, de după foaia de titlu (care conține Pinaxul), este scris în limba română: *Și această carte dentru ale lui Ștefan Văcărescu vel logofăt.* (se repetă la p. 575).

Orologhionul imprimat în 1714 este o carte deosebit de rară. Dacă renumitul bibliograf E. Legrand nu-l menționează în lucrarea sa *Bibliographie hellénique* (Paris, 1906-1918), Filippou Hiliou, în *Prostikes stin elliniki bibliographia* (completare la bibliografia greacă a lui Legrand, Atena, 1973), face o descriere incompletă și nesigură a unei *posibile ediții din 1713-1714*, (pag. 141) deoarece nu a întâlnit exemplare complete.

Cele două tipărituri prezentate adeveresc, încă o dată, că bibliotecile românești se dovedesc a fi păstrătoarele unor tezaure de tipărituri, multe încă inedite, mărturii ale unei vii și îndelungate spiritualități, creațoare de artă și cultură.

¹² Însemnările continuă pe următoarele 3 file albe care preced foaia de titlu.

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ,
ΠΕΡΙ ΕΧΟΝ
ΤΑΣ ΘΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΕΡΑΣ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΓΩΔΑΝΝΟΤ ΤΟΥ ΧΡΤΕΟΣ ΤΟΜΟΥ,
ΒΑΣΙΛΕΥΟΤ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ,
ΚΑΙ ΓΕΡΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ,

Η την τῷ Πετριανού*

Επί δὲ

ΚΑΙ ΤΑΣ ΤΑΞΕΙΣ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ,

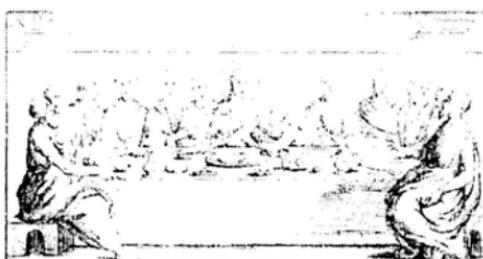
Ιδειν και τηρειν αριγνάτων Εὐχέων

Εκδόσιν την τελεόπιν τῷ Αρχιερεῖ.

Επιμελείᾳ, και αἰσθάμασι

Τῷ Πανεπιστήμιῳ Μητροπολίτε Νόστου

ΚΤΕΡΙΟΥ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥ.

Ε Ν Ε Τ Ι Η, Σ Ι Ν. 1714.

Ιαρά Λυτανία τῷ Βόρειοι. 1714.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

